

St. Kamiński

Sprawozdanie z nadzwyczajnego posiedzenia naukowego Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej A.T.K. w Warszawie

Studia Philosophiae Christianae 4/2, 275-279

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dego przedmiotu i każdej sytuacji niezdeterminowana zewnętrznie i wewnętrznie do takiego czy innego wyboru, jest ostateczną racją wyboru.

b. Wolność woli polega na tym, że wola jako taka wobec niektórych przedmiotów w niektórych sytuacjach jest zewnętrznie i wewnętrznie niezdeterminowana w swym wyborze.

c. Wolność woli zasadza się na tym, że wola w sposób wolny od przymusu zewnętrznego jest zdolna do właściwego wyboru wartości.

d. Wolność woli polega na tym, że wola zdolna jest do właściwego wyboru wartości i w ten sposób w determinizm rzeczywistości wprowadza nowy czynnik.

e. Wolność woli polega na tym, że wola w swych decyzjach kieruje się przede wszystkim lub wyłącznie motywami wewnętrznymi. Brak tu poczucia przymusu o charakterze zewnętrznym. Zazwyczaj dodaje się, że wola idzie za najsilniejszym motywem.

f. Wolność woli polega na tym, że wola w oparciu o poznanie rzeczywistości, o znajomość prawidłowości obiektywnych działa skutecznie. Wolność woli utożsamia się tu z możliwością efektywnego działania, realizującego potrzeby i pragnienia podmiotu działającego.

g. Wolność woli polega na tym, że człowiek działając uświadamia sobie, iż jego chęci i jego czyny są jego chęciami i jego czynami.

h. Wolność woli polega na tym, że człowiek w wyniku odpowiedniego rozwoju w pełni realizuje swoje możliwości, opanowując siebie i otoczenie, aktualizując swoją naturę.

W końcowej części prelegent omówił w skróceniu miejsce i rolę wskazanęj problematyki w całości filozofii. Zazaczył niedwuznacznie, że zagadnienie wolności woli jest jednym z głównych zagadnień filozofii człowieka i jako takie ma powiązania z ogólną teorią bytu, metafizyką.

E. Morawiec

*Sprawozdanie z nadzwyczajnego posiedzenia naukowego Wydziału
Filozofii Chrześcijańskiej A. T. K. w Warszawie*

W dniu 27 lutego 1967 r. na Wydz. Fil. Chrześc. A. T. K. odbyło się nadzwyczajne posiedzenie naukowe poświęcone problematyce argumentacji w filozofii oraz typologii wiedzy o moralności. Odczyty pt. „Argumentacja filozoficzna w ujęciu analityków”, oraz „O różnych rodzajach wiedzy o moralności” wygłosił prof. St. Kmiński (K. U. L.). Niżej załącza się streszczenia wyżej wymienionych odczytów zredagowane przez samego prelegenta.

1. Argumentacja filozoficzna w ujęciu analityków

Koncepcja argumentacji filozoficznej jest ważnym problemem dla każdej filozofii, która ma być wiedzą autonomiczną i specyficzną. Nic więc dziwnego, że tzw. analitycy uczynili głównym przedmiotem swej refleksji metafizycznej właśnie sposób uprawomocniania poglądów filozoficznych. Poznanie wyników, do jakich doszli, wydaje się interesujące zarówno z uwagi na ich oryginalność jak również ze względu na niemalą aktualność i powszechność filozofowania analitycznego. Oryginalność koncepcji argumentacji filozoficznej dałoby się najkrócej wyrazić w jej pragmatycznym charakterze, który dotąd raczej nie był szerzej uwzględniany w metafizyce. Aby to wyjaśnić naszkicuje się najpierw króciutką charakterystykę filozofii analitycznej i argumentacji w ogóle, a następnie wyeksponuje się, w czym tkwi, według analityków, natura argumentacji filozoficznej. To ostatnie zaś zrealizuje się w dokonaniu typologii możliwych argumentacji filozoficznych, wskazaniu najbardziej właściwej dla filozofii argumentacji oraz w opisanu jak ona funkcjonuje w niektórych działach filozofii.

Filozofia analityczna nie stanowi jednolitego kierunku co do refleksji metafizycznej. Dałoby się jednak wskazać kilka jej cech znamienych, które są wspólne całemu temu stylowi filozofowania¹. Przede wszystkim minimalizm co do zadań filozofii. Nie należy ani budować wielkich, uniwersalnych systemów, ani podchodzić dogmatycznie, ale ograniczyć się do fragmentarycznych i cząstkowych analiz poszczególnych problemów i to od strony ich językowego wyrazu. Z tą drugą przedmiotową własnością filozofii analitycznej związane jest przyznanie językowi roli aktywnej, autonomicznej. Stanowi on nie tylko środek w badaniach filozoficznych lecz także ich cel. Problemy filozoficzne zaś, to zagadnienie związane z logiczno-pragmatyczną stroną funkcjonowania wyrażań bądź filozoficznych bądź postawowych dla użytku języka. Jeśli chodzi o funkcję filozofii to ta ostatnia ma mieć wyłącznie charakter kognitywistyczny, a więc nie wolno w niej postępować apologetycznie i pragmatycznie (np. zmierzać do reformowania sposobu używania wyrażań czy też tworzenia jakiejś filozofii życia), a nadto analizy winny być traktowane intersubiektywnie. Dokładniejsze określenie typu tej analizy zmusza do odróżnienia co najmniej trzech jej odmian: analizy jako operacji definicyjno-wyjaśniającej (G. E. Moore) analizy reduktywnej (B. Russell w związku z jego atomizmem logicznym oraz wielu innych autorów bliskich neopozytywistom uznają-

¹ Por. *British Analytical Philosophy*, ed. B. Williams — A. Montefiore, N. Y. 1966; *Twentieth-Century Philosophy: the Analytic Tradition*, ed. M. Weitz, NY 1966; H. Skolimowski, *Polish Analytical Philosophy*, London 1967.

cych analizę kodyfikującą, modyfikującą czy konstruktywistyczną) i analizy lingwistycznej (pod wpływem późniejszej działalności Wittgensteina; J. Wisdom, G. Ryle, M. Lazerowitz, P. F. Strawson).

Termin argumentacja² może być rozumiany szeroko, gdy używa się go na oznaczenie uzasadniania lub obalania jakiejś tezy oraz ciąsniej, jeśli odnosi się tylko do operacji komunikatywnej, zmierzającej do spotęgowania poparcia lub zgody audytorium co do określonego przekonania lub przypuszczenia. Zasięgiem swoim nazwa argumentacja może obejmować bądź wszelkiego typu rozumowania bądź jedynie takie zabiegi uzasadniające, w których nie korzysta się zasadniczo z ścisłego dowodu dedukcyjnego lub rygorystycznie pojętego rozstrzygnięcia empirycznego.

Rozumiejac najszerszej argumentację filozoficzną dałoby się wyróżnić następujące jej typy³: operacje nie różniące się zasadniczo od występujących w metodzie konstruktywno-dedukcyjnych lub indukcyjnej oraz czynności argumentowania bardziej specyficzne jedynie dla metody filozofowania. W tym ostatnim przypadku wydziela się dalej: 1° argumentację porównawczo-krytyczną, jeśli wykazuje się, że twierdzenie filozoficzne występuje we wspólnej treściowi i poprawnie zbudowanej teorii, która nadto w porównaniu z innymi odpowiednimi teoriami wydaje się wartościowsza epistemologicznie i bardziej funkcjonalna. 2° argumentację analityczno-opisową występującą w dwóch postaciach: a) rozjaśniania sensu wyrażen w drodze tzw. analizy logicznej albo lingwistycznej oraz b) pokazywanie prawdziwości tezy w drodze analizy fenomenologicznej lub egzystencjalistycznej, 3° argumentację refleksyjno-regresywną, która obejmuje dwa różne typy: a) przygotowane przez refleksję, odczytanie intuicyjne twierdzenia w odpowiednio wskazanym stanie rzeczy oraz b) przez wyjaśniające operacje wskazujące, iż twierdzenie wyraża jedyną rację bytowo uniesprzeczniającą rzeczywistość badaną.

Koncepcja argumentacji u analityków mieści się przede wszystkim w grupie argumentacji analityczno-opisowych. Najbardziej klasyczni analitycy traktują argumentację filozoficzną jako analizę lingwistyczną. Co do zadań ontologicznych ma ona mieć charakter raczej aporetyczny. Cała argumentacja obraca się w dziedzinie semiotycznej z wyraźnie preferowanym pragmatycznym punktem widzenia. Służyć ma nie tyle w przeprowadzaniu prywatnej refleksji filozoficznej, ile dyskusji filozoficznych. Dokładniejsza charakterystyka ujęcia argumentacji filozoficznej przez analityków możliwa jest do przeprowadzenia po uwzględ-

² Por. E. Toulmin, *The Use of Argument*, Cambridge 1958.

³ Por. N. Rotenstreich, *A Typology of Philosophical Argumentation*, w: *Symposium sobre la Argumentacion Filosofica*, XIII Congr. Intern. de Filosofia, México 1963, s. 19—22.

nieniu wypowiedzi najbardziej charakterystycznych w tej sprawie autorów.

Wydaje się, że koncepcję najrzerzej uwzględniającą podstawy z ogólnej teorii argumentacji dał Ch. Perelman oraz interesujące uzupełnienia tegoż samego typu R. Crawshay-Williams i S. E. Toulmin. Natomiast teorii argumentacji filozoficznej wprost najwięcej uwagi poświęcili H. W. Johnstone, J. Passmore i G. Ryle, od którego zresztą pochodzą znakomite przykłady argumentacji filozoficznej.

Obraz argumentacji filozoficznej jaki jawi się w wyniku poznania wypowiedzi wspomnianych autorów charakteryzują najbardziej następujące momenty: 1° niesprowadzalność podstaw argumentacji filozoficznej wyłącznie do zasad logiki formalnej, 2° suponowanie dość ciągłego ujęcia filozofii, 3° zbyt jednostronne powiązanie i uzależnienie argumentacji filozoficznej od natury i postawy odbiorcy (najbardziej osobisty charakter ma argumentacja u Johnstone'a, 4° położono nacisk raczej na argumentację negatywną niż pozytywną, 5° pojęcie asercji tezy wyeliminowało pojęcie jej prawdziwości, 6° przeważa wskazanie jako wstępnej operacji argumentacyjnej kontekstowego wyjaśniania sensu wyrażenia oraz 7° przyjęcie, że najbardziej znamienne dla argumentacji filozoficznej spośród tradycyjnych odmian argumentacji jest redukcja do absurdu i argumentum ad hominem.

Jako dopełnienie charakterystyki argumentacji filozoficznej służyć mogą nadto próby określenia jej roli w metafizyce i etyce. Te dwie dziedziny filozofii stały się w tym względzie szczególnym przedmiotem zainteresowania ze zrozumianych powodów. Pierwsza stanowi najbardziej abstrakcyjny i zdawałoby się najmniej kontrolowany obraz świata. Druga natomiast operuje w wysokim stopniu niepodatnymi na obiektywne uzasadnianie ocenami.

Problem argumentacji metafizycznej rozważa dość wszechstronnie i wnikliwie B. A. O Williams oraz bardziej sceptycznie — W. H. Walsh. Znacznie powszechniej niż argumentacja w metafizyce pasjonowała analityków zagadnienie argumentacji w etyce. Analitycy z Oxfordu powiązali argumentację w etyce z analizą sposobu używania wyrażeń moralnych wchodzących w skład uzasadnianych twierdzeń. Dobre argumenty będą te, które odwołują się do sposobów posługiwania się wyrażeniami użytymi w sformułowaniu zdania moralnego.

2. O różnych rodzajach wiedzy o moralności

Rozmaicie można charakteryzować typy wiedzy o moralności. Należy zwłaszcza odróżnić klasyfikacje dyscyplin moralnych dokonane z punktu treściowego oraz od strony formalnej. Wydaje się, że tylko te drugie mogą zachować dostateczną bezstronność i dużą operatywność. Dlatego

próba typologii wiedzy o moralności zostanie dokonana właśnie głównie w aspektach formalno-epistemologicznych.

Wyróżnia się następujące momenty w dyscyplinach o moralności: źródło poznania, jego przedmiot i cel oraz sposób uzasadniania twierdzeń fundamentalnych. Ze względu na różnice zachodzące w tych właśnie momentach dałoby się najpierw podzielić wiedzę o moralności na nadprzyrodzoną i przyrodzoną. W pierwszej źródłem, które decyduje ostatecznie o wartości poznawczej twierdzeń jest religia objawiona; ona też każe widzieć w postępowaniu ludzkim jako przedmiocie poznania moralnościowego aspekt nadprzyrodzony. Stąd tego rodzaju wiedza o moralności bywa nazywana religijną lub po prostu teologią moralną. Zależnie od tego w jakiej mierze dopuszcza się jako pełnowartościowe również przyrodzone źródła poznawcze można wyodrębnić teologię moralną bardziej fideistyczną lub bardziej racjonalną. Biorąc zaś pod uwagę cel religijnej wiedzy o moralności dałoby się odróżnić dyscypliny bardziej teoretyczne (teologia pozytywna lub spekulatywna) oraz bardziej praktyczne (np. teologia moralna kazuistyczna lub wychowawcza).

Przyrodzona wiedza o moralności zwana etyką w najszerszym tego słowa sensie zależy w sposób istotny od nadnaturalnych czynników. Może jednak różnicować się w dwóch płaszczyznach, jeśli chodzi o źródła poznawcze — być bardziej racjonalna albo bardziej irracjonalna oraz bardziej empiryczna albo bardziej aprioryczna. Ale ważniejszy wydaje się podział etyki najpierw ze względu na jej przedmiot. I tak: etyka właściwa zajmuje się wprost moralnością, a etyka tylko w szerszym sensie bada bezpośrednio poznawcze ujęcia moralności. Pierwsza przybiera postać bądź teorii wartości, bądź tzw. etyki wychowawczej (zmierzającej do zasad wychowania moralnego). Teoria wartości moralnych natomiast bywa tworzona jako dyscyplina autonomiczna (i tu właśnie może mieć miejsce wyodrębnienie ujęć ze względu na: racjonalizm — irracjonalizm oraz empiryzm — aprioryzm), albo jako dział wiedzy nadbudowanej na filozofii. To ostatnie zachodzi dziś ściśle mówiąc jedynie w ramach filozofii typu klasycznego (fenomenologia lub filozofia perypatetycko-tomistyczna). Filozofia typu scjentyistycznego tylko w szerszym sensie może stanowić bazę dla filozofii moralności. Można tylko wspomnieć o empiryczno-indukcyjnej teorii moralności proponowanej przez T. Czeżowskiego.

Etyka tylko w szerszym sensie dzieli się na etologię i metaetykę. Do pierwszej należą: biologia moralności, psychologia moralności, socjologia moralności, etnologia moralności i historia moralności. Do drugiej zaś — epistemologia poznania moralnego (tak uprawiają etykę np. kognitywiści lub emotywiści) metodologia badań moralności i semiotyka języka dotyczącego moralności (takie ujęcia etyki występują przy stosowaniu tzw. analizy lingwistycznej).

St. Kamiński